

Вашків Л.П., к.філол. наук, проф. (Тернопіль)

Ярослав Нагорний, асп. (Тернопіль)

ББК 83.3 (4 Укр)

УДК 82.09: 821.161.2 (Богацький)

Біографічні чинники формування світогляду Павла Богацького

У статті розглядаються етапи формування світогляду українського еміграційного письменника, шевченкознавця, політичного діяча Павла Олександровича Богацького. Йдеться про його ближче оточення, яке вплинуло на формування національної свідомості письменника.

Ключові слова: Павло Богацький, світогляд, концепція, хатяни, шевченкознавець, наукова діяльність.

Yaroslav Nahorny. Biographical Factors of Formation of Pavlo Bohats'kyi's World Outlook

The article examines the stages of the formation of world outlook of Ukrainian emigrant writer, T. Shevchenko expert, politician Pavlo Bohats'kyi. It is about his close environment that influenced the formation of national consciousness of the writer.

Keywords: Pavlo Bohats'kyi, world outlook, concept, hatiany, T. Shevchenko's expert, scientific activity.

Творчий і науковий спадок Павла Олександровича Богацького (1883 – 1962) – редактора журналу «Українська хата» (1909 – 1914), учасника Зимового походу, почесного доктора Українського соціологічного інституту (Прага), дійсного члена історично-філологічного товариства в Празі, Наукового товариства ім.Т.Г.Шевченка у Львові – досі майже нічого не знаємо, маємо всього-навсього кілька публікацій енциклопедичного характеру (Віра Просалова, В.Мацько, Л.Богацький) і журнального матеріалу Ф.Погребенника («Дзвін». – 1990. – №1), але вони жодним чином не торкаються заявленої проблеми. Відтак ствердно можна сказати, що у сучасній філологічній науці творчість П.Богацького-літературознавця, критика, прозаїка і драматурга - обійдена увагою дослідників.

Павло Богацький – харизматична особистість в українському літературному просторі, його ім'я і досі належить до багатьох «забутих» на літературній карті України. Незважаючи на те, що нині вільно можна говорити про певну традицію літературознавчого осмислення цієї мистецької постаті, а все ж спадщина цього письменника і досі перебуває поза увагою наукових рефлексій.

Мета статті – розкрити дискурс П.Богацького й «Української хати», вказати на ближче оточення, зацікавлення письменника, що підсвічує формування його національного світогляду. П.Богацький формувався як митець у межах тогочасної європейської та української модерної культури і своїми першими творами був яскравим контрастом усьому офіційному українству. Його політичні погляди аж ніяк не вписувалися в літературу, що, головним чином, спиралася на європейську культуру, філософію. У межах модернізму, як єдності різних напрямків, письменник реалізує своє завдання – показати гармонію, рух до самовдосконалення, довершеності людини, творячи власний світ на засадах єдності добра та краси, які є стержнем його художньої спадщини.

Активний діяч української західної діаспори, письменник, шевченкознавець Павло Олександрович Богацький народився 4 березня 1883 року у містечку Купин Городоцького району Хмельницької області. Його батько – виходець з Чернігівщини, був приходським священиком, тому початкову освіту малий Павло здобував у домашніх умовах. Хлопчик був другою дитиною в сім'ї, але не останньою. Згодом братів і сестер стало вісімнадцять. У день народження Павла батько отримав переведення в село Грицьків. Тут, на подільських пагорбах в оточенні сільських ровесників і проходило його дитинство.

Середню освіту здобував у Кам'янець-Подільській духовній семінарії, де його вчителями були професор Сергій Киржацький, Володимир Чехівський – майбутній прем'єр-міністр уряду УНР. Однак 1903-го хлопця виключили із семінарії за участь у нелегальному гуртку.

Далі було навчання в офіцерській школі у Вільно, закінчив її в 1906 році і став підпоручиком. Був направлений на Далекий Схід. Луцький полк, у якому служив, передислокувався в Ромни

(нині Сумської області), а згодом – у Київ. Перша російська революція не принесла сподіваної волі, а все ж у ній брав активну участь, відтак за заборонену діяльність його на 6 місяців ув'язнили, а згодом зовсім звільнили із російської армії. В 1907 – 1908 роках навчався на агрономічному відділенні Київської політехніки. Ще у семінарії П.О.Богацький прилучився до літературної праці, дописував у газети, журнали, редагував шкільний журнал «Проба сил». 1907 року разом із М.Шаповалом видавав журнал «Українська хата», став його редактором-організатором. За активну діяльність в галузі української журналістики, партійну діяльність 1914 року відправлений у Сибір. Звільнення надійшло після Лютневої революції, коли царя скинули з престолу. Левко Богацький в листі до В.Мацька від 9 липня 1998 року занотував: «Я вже декілька років переписуюсь з доктором філологічних наук Федором Погребенником, який багато знає про П.Б. і його творчість. В його руках знаходяться числа літ.журналу «Українська хата», якого П.Б. був редактором і видавав його в рр. 1909 – 1913 і за що був зісланий на Сибір, де пробув до революції 1917 р. Він мені позичив книжечку психологічних арабеск П.Б. «Камелії», виданих видавництвом «Грунт» в Києві 1919 р.». Щодо «Української хати», то літературознавці не однозначні в оцінці. Так, у статті «Молода Муза» Остап Луцький писав: «Знаменем останніх десятиліть є те, що на всіх полях людської думки ломляться давні правди і поняття. Незвичайно (як на філософа) спопуляризований Ніцше вислав у широкі круги сучасного світового суспільства свого «Заратустру» і той мабуть ще більше, як всі попередні віщуни, звернув увагу всіх, що з ним стрічались, на те, що наблизився час контролю для багатьох наших понять про найбільш інтересні для нас життєві справи... В сучасній людській громаді чимраз частіше почав з'являтися тип людини, що втратила усяку віру і надію...»[Луцький 1907]. Але ми знаємо, що Іван Франко у своїй відповіді заперечував значення як Ніцше, так і інших виразників сучасної кризи, названих Луцьким, а саме: Ібсена, Метерлінка, Бодлера та Франсе. Він заперечував і наявність кризи [Франко 1982]. В його аргументах, розгромі «Молодої музи», як не дивно, виявився антимодернізм. Негативне ставлення до Ніцше тут видається важливим компонентом. Що ж до Луцького та його колег, то вони спромоглися лише позначити певні

координати нового модерного дискурсу й нової філософії мистецтва, однак розвинути їх не змогли. Це зробив Микола Євшан та його колеги з київського журналу «Українська хата» (1909—1914). Ніцшеанство лягло в основу дискурсу «хатян» [Дискурс 2013].

Появі журналу, на думку П.Богацького, посприяв літературний збірник поезії та прози «Терновий вінок» (1908). За словами П. Богацького [Богацький 1955], вихід цього альманаху зазнав критики з боку С. Єфремова та О. Білоусенка (Лотоцького). Однак С. Єфремов – поважний, постійний автор «Киевской старины», а згодом – «Ради» відверто не критикував нове видання, лише «вряди-годи то там, то там ущипне, було зачепить зневажливо й дошкульно «сміливих людей», як сам називав декого з «хатян». Внаслідок полеміки, що розгорнулася між гуртком творців «Тернового вінка» (П.Богацький, М. Шаповал, О. Коваленко, В. Скрипник, Ю. Сірий (Тищенко), Ю. Будяк та ін.) і представниками поміркованого напрямку, речником якого була передусім «Рада», виникло питання про створення свого друкованого органу. Ним і стала «Українська хата». Найближчий соратник П. Богацького М. Шаповал (М. Сріблянський) так писав про позицію журналу щодо українського визвольного руху: «Національність, до якої прагнемо, має величезний етичний зміст. Ми повинні казати не тільки «так-так», «ні-ні», що ми українці та й годі. Ні, треба, щоб українство було ще й цінністю загальною... Українство, як життєва течія – це емансипація від всіх сторонніх моральних, розумових, соціальних і інших впливів. Воно мусить... видвинути виразно свою індивідуальність...» [Богацький 1955].

У такий спосіб хатяни висловили позицію на підтримку українського модернізму, звертали увагу на «психологічну» Європу. Дискурс «Української хати», як і його редактора П.Богацького, свідчив про намір розширити рамки української культури, модернізувати її. Хатяни прагнули модерної нації й модерної культури, отже, головним об'єктом їхньої критики було «старе» народництво або українофільство в усіх його політичних та мистецьких формах. Журнал надавав значення новим тоді наукам – психології, сексуальності, психологічної екзотики. Хатяни охоче надавали сторінки «молодомузівцям», модерністам, усім, чия творчість була позначена естетичними інтересами (П.Тичина,

В.Винниченко, М.Вороний, О.Олесь, Галина Журба, В.Свідзінський, М.Семенко, О.Кобилянська, М.Рильський). Крім українських авторів, у журналі друкували свої твори зарубіжні письменники Шарль Бодлер, Генріх Манн, Моріс Метерлінк, Серен Кіркегор, Кнут Гамсун, Петер Альтенберг, науковці Ернст Геккель («Світові загадки»), Яків Вассерман («Літерат або міт та індивідуальність»), Фрідріх Куммер («Про зміну літературних поколінь»). Отже, уже з цього переліку бачимо, що редколегія на чолі з П.Богацьким, хатяни надавали перевагу новим віянням, а не старій класиці. І головна мета такого модернізму, за задумом редактора, полягала в переорієнтації українського інтелектуального життя. А критика, в т.ч. й праці Богацького, базувалася на засадах естетики, індивідуальності творчого процесу художника слова, його психології. Така позиція хатян-модерністів дратувала газету «Рада» (С.Єфремов, О.Лотоцький, Д.Дорошенко), з боку ж хатян відповідь тримав М.Сріблянський (псевдонім Микити Шаповала). Дослідник історії української преси А.Животко зазначав, що ідеологічна диференціація політичної думки на початку революції 1905 р. вимагала, крім часописів, розрахованих на широкого читача, і появи ідеологічно провідних органів. У 1909 – 1913 рр. на теренах України почали з'являтися журнали, які «приносять розроблення ідеологічних основ визвольного руху та національного і соціального світогляду» [Богацький 1955]. Отже, закцентуємо, що місячник «Українська хата» (1909 – 1914) посідав «виразне радикальне становище», як «місячник молодих сил» за редакцією П. Богацького.

Саме у такому дружньому журналістському середовищі гартувався і мужнів характер П.Богацького, набувала нової форми його світоглядна позиція. У квітні 1917 року на першому Українському національному конгресі, де головував професор М.Грушевський, Павла Богацького обрали секретарем. За рекомендацією Микити Шаповала був призначений начальником столичної міліції та одразу взяв на себе, як колишній військовий, функції охорони правопорядку у Києві. Не поривав із літературно-журналістською роботою, публікувався у журналах «Україна», «Книжник», надрукував низку статей, рецензій, наукових досліджень.

Наприкінці квітня 1918 року Богацький був заарештований німецькою владою. В Лук'янівській в'язниці просидів до листопада. Тут він завершив свою збірку новел під назвою «Камелії» і яка того ж таки року вийшла у видавництві «Грунт», написав низку рецензій для журналу «Книжник». Як письменник Павло Богацький відомий прозовими творами: «Під баштою із слонової кості», «Вія Долороза», де описав період заслання до Сибіру, повісті «На горбах Поділля», спогадів «Із пережитого» та інших [Архіви 2003].

Навесні 1922 року на запрошення Українського комітету П.Богацький переїхав до Праги, влився в редакцію «Нової України», став одним із керівників «Селянської спілки», увійшов до складу президії Українського громадського фонду. З цього часу розпочинається його активна науково-педагогічна діяльність. А вже з 1929 році стає співробітником Українського соціологічного інституту, завідувачем кабінету шевченкознавства. Заснований ще 1919 року у Відні професором М.Грушевським і відновлений у Празі 1925 року, інститут діяв до 1945 року та залишив по собі сотні робіт із різних галузей українознавства, історії, культури, соціології, підготував десятки вчених. Тут П.Богацький захопився дослідженням Тараса Шевченка, видав твори Григорія Чупринки, упорядкував і зредагував, написав літературознавчий коментар до першого тому творчої спадщини Михайла Драгоманова [Драгоманов 1937]. За свої наукові здобутки та дослідження був удостоєний вченого ступеня доктора Гонорис кауза з соціології, що відповідає сьгоднішньому званню Почесного професора вузу. Був обраний членом історико-філологічного товариства, яке діяло у Празі при Українському вільному університеті, членом бібліографічної комісії Наукового товариства імені Т.Шевченка у Львові.

Літературознавчі праці Богацького свідчать, що Богацький – пошуковець широкого діапазону. Так, 1923 року на сторінках празької «Нової України» побачила світ його наукова розвідка «Сучасний стан світового мистецтва», 1925 – «До історії критичного видання «Кобзаря» Т.Шевченка, 1927 року – твори Г. Чупринки з бібліографією, підготовленою П.Богацьким, «В. Самійленко, до історії його поеми «Гея», «Достоевський – українець». Слід наголосити, що до Шевченка дослідник

долучився ще 1911 року, коли в «Українській хаті» надрукував повідомлення про «Проект пам'ятника Т.Г. Шевченку в Києві», 1917 року у київському «Книгарі» з'явилась стаття «Т. Г. Шевченко і княгиня В. М. Репніна». У празький період – «Кобзар» Тараса Шевченка. Видання в Празі 1876 до 1926» (Прага, Студентський вісник, ч.3, 1926), «Нове про Шевченка (1924 – 1927)» (Львів, літературно-науковий вісник, ч.5, 6, 1927), «Нове про Шевченка: інформативний огляд за рр. 1927 – 1929» (1930), «Фальсифікатори Шевченка» (Львів, Вісник українознавства, ч.3, 4, 1930). 1941 року під редакцією П.Богацького та В.Дорошенка у Празі побачили світ «Поезії Т. Г. Шевченка», 1942 року – «Кобзар Тараса Шевченка за сто років. 1840 – 1940» (Краків-Львів, Українська книга, т.4).

1940 року П.Богацький переїхав до Німеччини, в Берліні працював в «Українському віснику», в Баварії – у Міттенвальдському таборі для переміщених осіб викладав в учительській семінарії. Педагогічна праця, брак необхідних підручників за кордоном, заохотили його взятися за написання літературознавчих досліджень з української літератури. Він друкує історію української літератури для шкіл, розпочав наполегливо працювати над «Малою літературною енциклопедією» [Богацький 2002]. В «Українському віснику» опублікував критичний аналіз творчості Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Котляревського, Григорія Чупринки.

У 1949 році разом із дружиною Валерією покинув Європу та поселився в Тіролі (Австралія), куди два роки тому виїхав його син Левко. Тут він продовжив наукову, літературну та журналістську діяльність, співпрацював із сіднейською газетою «Вільна думка», де надрукував чимало власних праць. 1953 року Богацького бачимо уже в числі засновників австралійського відділення Наукового товариства імені Т.Г.Шевченка. Як дійсний член НТШ, продовжив літературознавчі, бібліографічні дослідження, здійснював критичний аналіз текстів Т.Г.Шевченка, роботу над «Малою літературною енциклопедією». І хоча останню працю сам автор назвав «скромним довідником для тих, хто в наших умовах життя цікавиться українською літературою і взагалі історією та формою слова», наукова спільнота дала йому високу оцінку. У 2003 році, упорядкована Левком Богацьким та за

сприяння професора університету Макворі Марка Павлишина й фонду українознавчих студій в Австралії, спадщина П.Богацького під назвою «Архіви» побачила світ.

Отже, у підсумку можемо стверджувати, що короткий обрис біографії П.Богацького дає можливість зрозуміти: більшість образів, створених письменником, є проекцією авторського «Я», спробою у «внутрішньому» житті реалізувати ті потенції, котрі були нереалізованими в реальному житті. Те, до чого прагнув автор – вдалося «здійснити» його літературним персонажаам. Калокагативне світовідчуття (поєднання фізичної краси та духовної досконалості – як ідеал виховання людини) притаманне не лише художній свідомості письменника, але і його особистості, що є основою, котра розв'язує суперечності щодо оцінки спадщини цієї харизматичної особистості, яка до кінця днів своїх жила з Україною в серці, дбаючи і на еміграції за її культурний розвиток.

Література: Луцький 1907: Луцький О. «Молода Муза» // Діло. – 1907. – 17 листопада; Франко 1982: Франко І. Маніфест «Молодої Музи» // Твори: В 50т. – К., 1982. – Т.37. – С.110 – 111; Євшан 2013: Дискурс Миколи Євшана та «Української хати» / Електронний ресурс // Режим доступу: http://tvory.net.ua/ukrainska_literatura/statti/1/91.html. - Перегляд 3 лютого 2013 р.; Богацький 1955 : Богацький П., Шаповал М., Животко А. Українська Хата. Київ, 1909–1914: (Спогади) / Упоряд. С. Зеркаль. – Нью-Йорк, 1955. – 50 с.. Посилання в тексті за порядком 4-50 і 40; Архіви 2003: Архіви / Павло Олександрович Богацький; Зібр. Левко Богацький. – Сідней: Б.в., 2003 . – 432 с.: 1 авр. портр. - Бібліогр.: с.423-431; Драгоманов 1937: Драгоманов Михайло, «Вибрані твори. Збірка політичних творів з примітками» т.1, ред. Павло Богацький, Прага 1937; Богацький 2002: Богацький Павло. Мала Літературна Енциклопедія / Павло Богацький. – Сідней, 2002. – 221 с.

Ярослав Нагорный. Биографические факторы формирования мировоззрения Павла Богацкого.

В статье рассматриваются этапы формирования мировоззрения украинского эмиграционного писателя, шевченковед, политического деятеля Павла Александровича Богацкого. Речь идет о его ближайшем окружении, которое повлияло на формирование национального сознания писателя.

Ключевые слова: Павел Богацкий, мировоззрение, концепция, хатяны, шевченковед, научная деятельность.

Рецензенти: Куца О.П., д-р філол. наук, проф. (Тернопіль)

Журба С.В., к.філол. наук, проф. (Кривий Ріг)

Тетяна Ткаченко, к.ф.н., доц. (Київ)

ББК 83.3 (4 Укр)

УДК 821.161.2

Материнська рефлексія у прозі Леся Гринюка і Сильвестра Яричевського

У статті проаналізовано особливості материнської рефлексії у творах Леся Гринюка («Троє дітей») і Сильвестра Яричевського («Над колискою сина»). Досліджується значення способів і засобів художнього відтворення внутрішнього монологу в текстах.

Ключові слова: рефлексія, ретроспектива, потік свідомості, повторюваний наратив.

Tatiana Tkachenko. The maternal reflexion in the prose by L. Grynyuk and S. Jarychevski.

The article deals with the meanings of creative modes of the inner monologue in the works of art by Les Grynyuk ("Three kids") and Sylvestr Jarychevski ("Over the cradle of her son").

Key words: reflexion, review, stream of consciousness, reiterating narrative.

Межа XIX – XX століть презентувала новаторство в мистецтві, ствердивши пріоритет суб'єктивного вибору як тематики / проблематики, так і способів зображення людини і світу. Модерністські тенденції охопили живопис, музику, архітектуру, письменство. Відтепер митець зосереджується на тому не що, а як висловити, виявити, відтворити; звертає прискіпливу увагу на внутрішній світ людини, залишивши для подій роль допоміжного засобу в розкритті ества героя. Відтак відбувається переосмислення ціннісних систем, чому сприяє відсутність різкого протиставлення складників антиномічних пар. Адже домінування суб'єктивної рецепції та інтерпретації уможливорює і визначає полісемантичність символів художнього твору. Та попри появу новаторських знахідок і відкриттів, загальнолюдські основи буття